

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם אסתר חילוואני-שטיינהורן, ירושלים
תאריך: 1.5.2000
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: גברת שטיינהורן, אבקש בהתחלה שתספרי על בית אבא. איפה חייתם, במה המשפחה עסקה, ולאחר מכן נמשיך הלאה.

אסתר חילוואני-שטיינהורן: אני גדלתי בבית דתי, מסורתי, שהיה בית רק בשביל עצמו. לא השליט את הדתיות שלו על אחרים. בצעירותי, כבר בגיל 10, 12, נודע לי שיש את תנועת החלוץ. בגיל 12, 13 חברות שלי היו בתנועת החלוץ.

ש: באיזו שנה זה היה פחות או יותר?

ת: אני לא ... '34, '35.

ש: כבר היתה תנועת החלוץ?

ת: תנועת החלוץ היתה כבר לפני שנות השלושים. אבל זה היה בחלוץ הצעיר. אני הצטרפתי והתחלתי להיות בין הפעילות בחלוץ הצעיר. התחלתי להיות בין הפעילות והייתי מדריכה של השכבה הצעירה. ש: אחרי כמה זמן.

ת: אחרי כמה זמן שהייתי כבר חברה [הדרכת] את השכבה הצעירה. בחלוץ הצעיר למדנו על מה שמתרחש בארץ, איך הקימו קיבוצים, שבבוקר היה שטח ריק ובערב כבר היה קיבוץ ואיך התארגנו בקיבוצים בסביבה וכולם באו לעזור להקים את הקיבוץ.

ש: חומה ומגדל מה שנקרא.

ת: כן, תקופת חומה ומגדל.

ש: מי העביר לכם את הנתונים האלה על הארץ?

ת: אנחנו היינו בקשרים ב[אמצעות] העיתונות. אנחנו קיבלנו [עיתונים] וכבר ידענו לקרוא בעברית וקראנו, [וידענו] כל מה שמתרחש. היו הרבה מטיילים שהגיעו מהארץ, מקיבוצים, ובאו אלינו למועדון. אנחנו ידענו לרקוד בעברית, לשיר בעברית. כאילו תנועת הנוער העובד בארץ. וככה גם אמרו לנו, שאנחנו כאילו פינה מהארץ.

ש: אילו עיתונים ארצישראלים את זוכרת שקראתם שם?

ת: בהתחלה היה "במעלה", עיתון הנוער העובד. וגם "הארץ". ואז ידענו, מי שזוכר, מתי שנרצח ארלוזורוב על שפת ימה של תל-אביב בשעה 4, אנחנו ב-8 כבר ידענו.

ש: באמצעות העיתון?

ת: לא, ברדיו. משהו כבר ידע. אנחנו ידענו. בבית היינו גרים אצל המשפחה של אבי. היה להם בית כנסת שהם בנו, ואנחנו גרנו שם למעלה. שמעתי את כל התפילות של החגים והחזנים. בערב, במוצאי שבת, היה ... נסעו כל הגברים והיה אדם שידע גם לשיר וגם לדבר, והיה

ש: כלומר אווירה מסורתית.

ת: מסורתית.

ש: לא דתית דתית.

ת: לא. מסורתית.

ש: לא הזכרת לי מה היה שם המשפחה הראשון שלך שאיתו נולדת? חילוואני?

ת: אבא שלי קוראים לו, הוא ממשפחת חילוואני.

ש: מה שמו?

ת: אליהו. ואמא שלי מרים. אני ממשפחה רחבה. סבתא שלי הגיעה ממוסקבה. קראו לה הזרה. היא התחתנה עם גבר בדמשק שהיה בן למגורשי ספרד, ספרדי. נולדו להם שני בנים ובת. האבא נפטר, בחור צעיר, כשהסבתא היתה בהיריון עם אמא שלי. אמא שלי לא הכירה את אבא שלה. היא גדלה, האחים שלה היו במקום אבא והם גידלו אותה. היא התחתנה עם אבי שהיה בדמשק מדורי דורות. לא בא עם מגורשי ספרד.

ש: הוא מה שנקרא מוסתערב?

ת: דמשקאי מדורי דורות, כך אמר לי.

ש: המשפחה של אבא?

ת: כן.

ש: במה המשפחה של אבא התעסקה, ממה התפרנסו?

ת: אבא שלי היה מומחה לאריגה. הוא היה אורג. פעם היתה לו חנות מכולת. ככה התפרנס.

ש: איך מגיע המצב או הנסיבות שבהן את לבד או עם אחרים מחליטה לעלות לארץ ישראל?

ת: אנחנו בחלוץ התחנכנו לעלות לארץ, להגשים, לעבוד בארץ כמו כל האחרים בבניין הארץ. אני רציתי לעלות ולהגיע לחולתה, אבל אבא שלי נפטר ולא יכולתי לעזוב את אמי ואחי. הייתי צריכה להישאר. אבל יום אחד בא אל חברה שלי זוג נוצרי מעלמא.

ש: עלמא א-שעב?

ת: עלמא שליד חניתה.

ש: כן, אוקיי, עלמא א-שעב זה השם המלא.

ת: אני לא יודעת. אני יודעת שזה מעלמא.

ש: כן, ליד חניתה.

ת: האחים שלה בארץ שלחו אותם שיביאו את ההורים. אני באתי ביום שבת, הם שתקו. אז אמא שלה אמרה – לא, זו חברה שלנו, זה מהמשפחה. אמא שלה ביקשה ממני שאני אלך להתעניין אם כדאי להם לנסוע עם המדריכים האלה. אני הלכתי לטייל ופגשתי את משה לוזיה ממשפחת לוזיה. שאלתי אותו והוא אמר – הם יכולים ללכת, זה בסדר.

ש: משה לוזיה עד כמה שאני זוכר היה הבן הבכור שם, נכון?

ת: לא. אתה מכיר את משפחת לוזיה?

ש: כן.

ת: הוא היה השלישי. דוד לוזיה, שרכש את הקרקעות, היה הבכור. אחר כך ניסים, אחר כך משה ואחר כך מנחם שהיה באפיקים.

ש: אילו קרקעות הוא רכש? של החורן?

ת: של החורן. ופה מישוהו מהקרן הקיימת אמר בזמנו, לפני חודשיים, שהוא רכש ליד דמשק וזה לא נכון. הוא רכש את אדמת החורן. זה מהקרן הקיימת אמר שזה היה בשנת '40, וזה לא נכון. כבר בשנות השלושים, '35, הוא רכש את הקרקעות בחורן.

ש: אם אינני טועה ותקני אותי, רוטשילד כבר רכש שם את הקרקעות, לא?
ת: לא.

ש: אלה קרקעות נפרדות מאלה שרוטשילד רכש?

ת: אני יודעת מה שסיפרו לי, שדוד לוזיה רכש את הקרקעות בחורן לארץ, לקרן קיימת או לא יודעת מה. אבל הוא רכש אותן.

ש: בסדר. מה קורה כשאתם

ת: אז הם החליטו לעלות, המשפחה. לפני שהוא רצה לצאת אמר לי לבוא איתם. אמרתי לו שאין לי כסף. כמו שהוא מקבל. הוא קיבל הרבה כסף.

ש: המבריח הערבי?

ת: כן. אמר לי – מה שיש לך. הלכתי לאמא ואמרתי לה שאמא שלה באה לקחת אותי לארץ. לקחתי חבילה, שמתי כמה בגדים, אמא עוד לא מספיק קלטה מה שאמרתי לה ואני כבר יצאתי ונסעתי איתם. נסענו מאל-מרג'ה למרכז [העיר] ולקחנו אוטו לביירות. אני ראיתי את אמא שלי רצה אחרי האוטו ובוכה. איזו אכזרית את, אמרתי לעצמי. אבל מצד שני אני לא יכולתי לקחת את כולם ביחד. אני צריכה לנסוע לבד ואחר כך להביא אותם.

ש: הבריחה הזו מדמשק היתה עצמאית? לא התקשרת עם מוסדות כמו הסוכנות? לבד?

ת: אנחנו באנו עם הזוג הערבי מעלמא ונסענו. נסענו לביירות. לנו בביירות ואחר כך נסענו לצור, לצידון וראש הנקרה, שהיה צרפתי, והגענו לחניתה. כשראינו את גן הירק, העגבניות והפלפלים ... התרגשנו מאד. הגענו לחניתה.

ש: את היית היהודיה היחידה?

ת: לא. עם החברה שלי ואבא שלה ואמא שלה. יהודים.

ש: אה, זאת אומרת היית

ת: עם המשפחה.

ש: אז מה הקשר לעלמא?

ת: הזוג הערבי באו מעלמא.

ש: המבריחים?

ת: המבריחים באו מעלמא, אמרתי בהתחלה.

ש: אוקיי, מאה אחוז. יש לי שאלה אחרת – כשאת החלטת שאת עולה לארץ-ישראל, בורחת מדמשק, את תיכננת כבר, ידעת לאן תגיעי ושאלת אולי מישוהו מהחלוץ, מהיותר בוגרים?

ת: לא הייתי צריכה. אני התכוונתי לעלות לחולתה. אני יודעת מה שמתרחש בארץ. אני אספר לך שבשנת, לא יודעת, '34, '35, הגיע בן-צבי לדמשק, אם אתה יודע.

ש: כן.

ת: אני הוזמנתי כנציגת החלוצי הצעיר, אני ועוד חבר, אברהם לנגה, שהלכתי אל אמא שלו והיא לא רצתה לדבר איתי.

ש: שעלתה בשנות השמונים?

ת: כן. רצינו לעלות לסלון, לחדר, ופגשתי את בן-צבי מולי. ידעתי מי הוא. הוא היה ראש הוועד הלאומי [בארץ-ישראל]. אנחנו ידענו מה מתרחש. אני אמרתי לו – החבר בן-צבי, אתם נותנים סרטיפיקטים. למה אתם נותנים רק לנוער מגרמניה? למה אתם לא נותנים לנו שנעלה לארץ?

ש: בעברית?

ת: בטח בעברית. אמר לי – חברה צעירה, הנוער מגרמניה לא יכול לעלות לארץ, הוא מוכרח סרטיפיקטים. אתם יכולים לעלות לחרמון ולרדת לארץ.

ש: כן.

ת: אבל הוא לא ידע שאנחנו היינו בחרמון ב-38', עשינו קייטנה ... בכפר ערנה. הכפר הערבי הסורי מול מג'דל שמס. הר הצעקות. אנחנו היינו שם, החלוצי הצעיר, שלושה שבועות.

ש: זה ליד גבעת הצעקות לרגלי החרמון? איפה שתמיד הדרוזים ממג'דל שמס

ת: צועקים שם. אז יש את הכפר ערנה ואנחנו היינו שם שלושה שבועות ב-38'. אנחנו ישבנו עם הדרוזים והם סיפרו לנו שיש שלג 8 חודשים ו-4 חודשים אין שלג והם מכינים את הציוד שלהם לזה. רקדנו ושרנו וכל זה. אחרי שלושה שבועות באנו הביתה. באחת הרצאות שאני נתתי בבית הספר סיפרתי על המקרה. ילדה אחת אמרה לי – אסתר, הייתם בחרמון, למה לא ירדתם לארץ? אמרתי לה – חברה צעירה, יצאנו מהבית בהסכמת ההורים והחברה והקהילה. אסור לרמות אותם. היינו מחוייבים להגיע לדמשק הביתה ומשם ברחנו. אבל אסור לרמות.

ש: את זוכרת מה היה התאריך בו ברחת?

ת: ראשון לנובמבר 41'.

ש: איך עברת מעלמא לחניתה?

ת: מעלמא ברגל עלינו לחניתה והגענו לחניתה.

ש: יחד עם המבריחים?

ת: עם המבריחים כולם. היתה האפלה, ישבנו בערב ודיברנו וסיפרנו להם מה שמתרחש בדמשק בעברית, עם כל החבר'ה. כל ה... רצו שאנחנו נישאר בחניתה.

ש: מי קיבל אתכם בחניתה?

ת: היתה ועדת עליה בקיבוץ כי היו באים הרבה דרך חניתה, דרך חולתה, בכל מיני דרכים. אז כנראה היתה ועדת עליה ואנחנו אכלנו שם וישנו, ובבוקר ירדו איתנו לנהריה.

ש: סליחה שאני מתעכב כאן קצת, אבל זה חשוב לי. אתם עשיתם את הדרך בלילה כשבאתם מדמשק?

ת: אנחנו נסענו בלילה מביירות ומביירות לחניתה עשינו את זה ביום. לא בלילה.

ש: ביום המחרת?

ת: למחרת. הגענו בערב לחניתה וישנו בחניתה.

ש: בדרך לא עצרו [אתכם]?

ת: אבל אנחנו היינו עם נוצרים, היינו המשפחה שלו.

ש: כאילו הייתם משפחה שלו.

ת: אמרנו שאנחנו משפחה.

ש: אז לא היתה לך בעיה של ביקורת?

ת: לא. היינו בגבול בראש הנקרה והוא אמר שאנחנו משפחה שלו אז לא היתה ביקורת. רק אחר כך זה היה.

ש: זה קצת, אני איש המקום, את אומרת לי שהגעתם לראש הנקרה

ת: הצרפתי.

ש: כלומר ראס אלנקורה? באלנקורה מה שנקרא?

ת: ראש הנקרה הצרפתי.

ש: אוקיי, עכשיו זה מסתדר לי.

ת: אז הגענו לחנייה וישבנו שם, אכלנו ודיברנו איתם על כל הדברים.

ש: כשהמבריה הביא אתכם לחנייה היה לו עם מי לדבר? הוא הכיר כבר מישהו?

ת: אנחנו ישבנו בצד. אנחנו לא חיפשנו אותו והוא לא חיפש אותנו.

ש: אתם הלכתם לבד?

ת: לא. הגענו לקיבוץ וזהו. האבא ישן על הגג עם הערבים.

ש: מי זה האבא? אבא של מי?

ת: הרי באתי עם חברה שלי, אבא שלה ואמא שלה. האבא התרחק מאיתנו, הלך עם הערבי ואנחנו

נשארנו. הוא ישן על הגג אם תהיה ביקורת בלילה בחנייה.

ש: את זוכרת מה היה שם המשפחה הזו שבאת איתם?

ת: חברה שלי?

ש: כן.

ת: בטח. חבובה.

ש: מה שם האבא?

ת: לא זוכרת. הילדים שלו פה בארץ. הבן שלו היה מנהל בנק לאומי ...

ש: יפה. בת כמה היית?

ת: 17, 17 ומשהו.

ש: בחנייה העבירו אתכם

ת: תן לי לדבר. יותר כדאי לך.

ש: כי את עברת כבר לנהריה.

ת: לא עברתי. תשמע. בבוקר לקחו אותנו ... כנראה. הגענו לנהריה ואכלנו ארוחת בוקר. כשעברנו את

הכביש מחנייה לנהריה היתה פינת גבול. זה מה שמתווכחים היום. אז היה, פה באנו מחנייה ופה היה

הכביש לנהריה ופה היתה נקודת גבול. ישבו קצין אנגלי וקצין ערבי. אני הלכתי עם חבר. זה היה [היום

[שבו] הנוטרים היו מקבלים את המשכורת אז ירדנו איתם ברגל. אנחנו הלכנו כל אחד עם חבר ודיברנו, כי יכולנו לדבר. אמרו לנו – חברות, חברות, אתן כבר עברתן את הגבול. אז אנחנו התחלנו לרקוד בכביש משמחה. הגענו לנהריה, אכלנו ארוחת בוקר, נפרדנו מהחברים. באה האשה הערביה, לקחנו מונית ורצינו לנסוע לחיפה. אז ערבי אחד אמר – תקחי אותם, הם פליטים. תקחי אותם לבית הסהר בעכו. אמרתי לו – לא, אנחנו חברים בחנייה.

ש: בעברית?

ת: [מסיבה של] ביטחון [אמרנו ש]אנחנו חברים בחנייה. אנחנו ידענו מה זה בית הסהר בעכו. כשנכנס אדם הוא לא יצא חי. אפילו במשפטים הורגים אותו בבית הסהר וכל זה. אז אנחנו לא ויתרנו. אמרנו שאנחנו חברים בחנייה. הגענו לבית הסהר. אבא שלה והערבי ראו אותנו, הם הלכו ברגל מחנייה לחיפה. הם ראו אותנו והמשיכו. אנחנו נכנסנו לבית הסהר בעכו. עמד קצין אנגלי ושאל אותנו מאיפה אנחנו, אמרנו שאנחנו מחנייה. התחיל לשאול כל מיני שאלות – אז אתם מחנייה? איך קוראים למוכתאר? אמרתי לו – גבי. אז הוא הלך והסתכל ברשימה, וראה גובי. אני אמרתי לעצמי שאתמול ישבתי ודיברתי עם החברים ולא שאלתי כל אחד לשמו, לא שאלתי אותם מה הם עושים. אני הסברתי לעצמי ככה שאדם שנמצא במצוקה מגייס את כל הכוחות שלו כדי לצאת ואני אמרתי גבי. אז הוא אמר לי – תצאו, למה אין לכן תעודת זהות? עכשיו אף פעם לא תצאו בלי תעודת זהות. [אמרנו] ... שאנחנו נוסעות ללוות את אמא לחיפה ולא ידענו שצריך תעודת זהות. אז הוא אמר לנו שלום. יצאתי החוצה וראיתי את הערבי הזה ואמרתי לו – אתה רואה שאנחנו מחנייה ולא פליטים?

ש: כן.

ת: הגענו לחיפה. סיפרנו את הסיפור.

ש: למי הגעתם בחיפה?

ת: לאחים של החברה.

ש: משפחת חבובה?

ת: כן, וסיפרנו את סיפורנו. אז הם התפלאו איך יכולנו לצאת. אמרתי שאנחנו יצאנו.

ש: את אמרת שבחנייה בקיבוץ היתה ועדת עליה והם רצו שתישאר?

ת: לא. זה סתם חברים שישבנו לדבר וראו שאנחנו מסוגלים אותו דבר כמוהם, אז הם לא רצו לוותר על שתי בחורות צעירות ונחמדות, אז הם ניסו.

ש: הם ניסו [לשכנע] שתישאר בקיבוץ?

ת: כן. אני באתי לבקר בחנייה לפני כמה שנים בטיול.

ש: אז את אומרת שהיה שם בחנייה מישוהו שטיפל בכך?

ת: כנראה בכל מקום דרכו מגיעים עולים היתה איזו קבוצה שעזרה להם וטיפלה בהם. זה היה תפקידה.

ש: ואת זוכרת מישוהו מהקיבוץ שטיפל כך באופן מיוחד? המוכתאר אולי?

ת: כשחזרתי לשם בטיול שאלתי על גובי שהיה המוכתאר. אז אמרו לי שהוא כבר עזב. אני גם שאלתי.

ש: אוקיי. אז עכשיו את מגיעה לחיפה.

ת: מגיעה לחיפה עם מעט בגדים. לא קיבלתי לא סידור ראשון ולא שום דבר. נשארתי אצלם.

ש: למה לא הלכת להסתדרות?

ת: רגע. לא קיבלנו כלום, הלכתי להסתדרות למצוא עבודה. הציעו עבודה והתחלתי לעבוד.

ש: בחיפה?

ת: בחיפה.

ש: יש לי שאלה ששכחתי קודם לשאול אותך – בחניטה לא היה מישהו שאמר לכם לקחת תעודת זהות,

לזיף, משהו?

ת: לא. שום דבר. אנחנו רק עברנו [שם] בדרך. לנו בערב ולמחרת נסענו. אף אחד לא שאל אותנו.

ש: לא נתן לכם תעודה?

ת: לא. בשביל זה הקצין בבית הסהר בעכו אמר לנו לא לצאת בלי תעודות זהות.

ש: יש עוד נקודה אחת שלא הבנתי – מי לקח אתכם לבית הסהר?

ת: הערבי שבכביש אמר לנהג – תיקח אותם לבית הסהר.

ש: לנהג שהוביל אתכם?

ת: לנהג שנסענו במכונית שלו. הוא לקח אותנו לבית הסהר.

ש: הוא היה ערבי?

ת: כן.

ש: אוקיי, אז את מגיעה לחיפה.

ת: אני מגיעה לחיפה ואנחנו לנים שם, נשארים שם.

ש: אצל המשפחה של החברה שלך.

ת: ולמחרת הלכנו להסתדרות. אז היה שלוח חבר ... בלשכת העליה של ההסתדרות.

ש: במחלקת העליה של ההסתדרות.

ת: כן. הוא היה מתנדב, הוא לא עבד. הוא היה מתנדב.

ש: איפה הוא עבד בדרך כלל?

ת: עבד באיזה מקום אחר. הם היו מתנדבים.

ש: הוא דמשקאי?

ת: בטח, כן.

ש: ואת הכרת אותו קודם? אמרו לך?

ת: לא, אני הכרתי אותו פה.

ש: שלוח מה?

ת: יצחק.

ש: יצחק שלוח.

ת: היה מתנדב בלשכת העליה ועזר לחברים העולים.

ש: מה הוא עזר לך? במה התבטאה...

ת: מספיק שאתה באת ודיברת עם מישהו משלך, זו כבר היתה עזרה גדולה.

ש: מה הוא הדריך אתכם?

ת: שום דבר. קיבל אותנו, דיבר איתנו וזהו. זה כבר היה מספיק.

ש: הוא לא כיוון אתכם ...

ת: לא. הלכנו להסתדרות, לשכת העלייה של ההסתדרות. לא של המדינה, של המדינה שבדרך. ... לשכת העבודה בהסתדרות וקיבלתי עבודה. אני עבדתי בתפירה ורציתי לעשות משהו אחר. אז מצאו לי מקום בתעשייה. רציתי להרגיש את השינוי בעלייה לארץ, שלא כמו בגולה. אז נסעתי באוטובוס והגעתי ל... חיפה ועבדתי שם בבית חרושת וזהו.

ש: את אמרת לי שיצחק שלוח מקבל אתכם, אבל בכל זאת, לא קיבלתם סידור ראשון, לא קיבלתם שום דבר. לא הציעו לכם אפילו ללכת לאיזה משק או קיבוץ?

ת: שום דבר. אנחנו היינו עם משפחה. עם החברה שלי. זאת כבר היתה משפחה.

ש: אבל אתם נחשבתם עולים חדשים.

ת: אז מה? זה היה שום דבר. לא קיבלו כלום. מה חשבת שקיבלו? לא קיבלו.

ש: אבל היה מגיע לכם.

ת: מגיע? אתה חושב שכמו היום מקבלים דירות וכסף וסידור ראשון וזה וזה? ובוכים שלא נותנים להם.

ש: יצחק שלוח לא אמר לכם שמגיע לכם או משהו כזה?

ת: שמע, אני זוכרת שלא קיבלנו כלום.

ש: אוקיי. כמה שנים עבדת במפעל?

ת: עבדתי כמה זמן ואחר כך אני קיבלתי עבודה בתפירה, זה היה יותר נוח. אחר כך התחלתי עוד פעם לעבוד בתפירה.

ש: מתי את מגיעה לעיסוקים עם נוער? לקליטה של נוער? איך זה קורה? את מתחנת בינתיים?

ת: לא. אנחנו עבדנו.

ש: איפה חיית? אצלה כל הזמן?

ת: לא. הייתי שם תשעה חודשים אצל המשפחה הזאת. אבל אני ישבתי וחשבתי, כתבתי מכתב לאמא שלי. החברים שלי בחולתה, היה משה יבו ועוד אחרים שהעלו אנשים, הבריוח אנשים. כתבתי לה את זה שהחברים שלי נמצאים בדמשק והם יכולים להעביר אותה, ושאף אחד לא יזכיר אותה ואף אחד לא יעזור לה. אמא שלי הגיעה אחרי תשעה חודשים עם אחי ובאה הנה. כשנודע לי שהיא מגיעה, היא באה אלי, אל המשפחה של החברה שלי, חבובה. זה היה ביום שישי. למחרת לא הלכתי לעבודה, הלכתי לחפש דירה. לחפש חדר. מצאתי חדר בעיר התחתית, שגם תוכל לדבר ערבית וגם [זה היה] מה שמצאתי. אז מצאנו וגם ... בחיפה.

ש: איפה? את זוכרת את המקום?

ת: בעיר, איפה שיורדים מהדר, בירידה, במדרגות.

ש: קוראים לרחוב הזה מדרגות משהו?

ת: כן. רחוב המדרגות אני חושבת. בפינת אלנבי. רחוב סטנטון זה היה, בפינה שם. גרנו שם הרבה זמן.

ש: כמה? שנים?

ת: לא. במלחמת השחרור אנחנו היינו שם, היתה עוד משפחה, משפחת חיים חבאז שגרה באותו רחוב סטנטון, ליד ... אנחנו היינו שם ובמלחמת השחרור כשכבשו את חיפה אנחנו ברחנו והיינו בהדר הכרמל. שם היתה דירה גדולה פנויה ששכרו אותה ואנחנו שכרנו חדר שם ועברנו להדר.

ש: זה לא שהעיריה

ת: לא, לא. לא היתה עזרה מהעיריה, שום דבר.

ש: הכל לבד עשיתם?

ת: הכל לבד עשינו.

ש: שכרתם חדר באיזה מקום בהדר הכרמל?

ת: בהדר הכרמל, במדרגות, רחוב ארמון, משהו כזה, וגרנו שם ... באותו זמן אני כבר התחתנתי וגרתי בסביניה בקרית ביאליק.

ש: אחרי המלחמה התחתנת?

ת: לפני המלחמה, ב-47'. בעלי עבד בסוכנות היהודית, קיבל עולים וסידר עולים והם קיבלו דירות בעיר בחיפה. בעלי לא ביקש חדר לאמא שלי וגם לא בשבילנו כי באותו זמן הוא חשב שזה יהיה לאנשים אחרים. בתור עובד הסוכנות, אדם שמכבד את עצמו לא לוקח מהרכוש הנטוש. ככה אמא שלי לקחה חדר וגרה עם אחי ואני גרתי

ש: בשכירות?

ת: בשכירות.

ש: הזכרת לי ככה לגבי רחוב סטנטון. כמה יהודים דמשקאים או חלבים היו שם ברחוב הזה?

ת: הרבה. היו הרבה ברחוב סטנטון. כי ככה אני לא יכולתי למצוא חדר. היתה עוד משפחה, משפחת לניאדו. היתה אמא ועוד כמה ילדים.

ש: הם חלבים, נכון?

ת: דמשקאים. אני לא הייתי [איתם] בקשר כל כך. אחר כך גרנו עם שכנים בחלב. אבל אני הייתי בקשר עם הדמשקאים.

ש: אז באזור של רחוב סטנטון

ת: היו כמה משפחות.

ש: היו כמה משפחות דמשקאיות וחלביות? גם לבנוניות?

ת: לא. אני לא הכרתי.

ש: היה להם שם בית כנסת לסורים?

ת: לא. אני לא יודעת. ... בהדר היה בית כנסת של דמשקאים. את זה אני יודעת.

ש: את זוכרת את היחסים בינכם הדמשקאים? הייתם מדברים ...?

ת: בטח. אנחנו היינו ביחסים. היה את שלמה אלפיה.

ש: הוא גר גם כן באזור?

ת: בהדר, ליד בית הכנסת.

ש: ברחוב השומר?

ת: ברחוב השומר הם גרו. רחל אשתו עוד חיה. אני בקשר איתה.

ש: למה הזכרת את שלמה אלפיה? הייתם חברים או מה?

ת: כן. היינו ידידים מאד.

ש: והייתם כל הזמן ביחד?

ת: כן. היינו ביחד, בידידות גדולה.

ש: אני מבין שאתם בתקופת המלחמה נאלצים לעזוב את רחוב סטנטון ולעלות למעלה להדר.

ת: כן.

ש: אני יודע שהרבה מאד סורים תפסו בתים של רכוש נטוש ונכנסו.

ת: אני יודעת.

ש: למה אתם לא עשיתם את זה?

ת: כבוד עצמי.

ש: אולי מפני שהבעל שלך אמר לך לא לעשות את זה?

ת: לא. לפעמים אני חושבת איזה טמבלים [היינו]. למה לא לקחנו כמו כל אחד? אבל לא, לא חשבנו.

ש: אז את גרת עם הבעל שלך?

ת: כן. שכרנו חדר בקרית ביאליק, סביניה. שילמנו 5 לירות כל חודש וזהו. יכולנו לקבל דירה בחינם,

אבל לא. גם אחי לא היה מקבל את זה. גם אחי היה חי, לא היה מקבל את זה.

ש: את יודעת שהיו הרבה משפחות שפלו לירות?

ת: כן. אני ראיתי שכנים ... שלקחו ג'ריקנים של נפט. אני ראיתי אותם.

ש: שערבי השאיר?

ת: לא. כשהם הלכו לדירה אחרת הם ... איתנו ... הלכו וראו שיש דברים בדירה, לקחו אותם והביאו

אותם הביתה.

ש: אוקיי. אני מבין שהמשפחה שלך, אמא שלך

ת: הבאתי את אמא אחרי 9 חודשים ואת אחי וזהו. אחי היה נער צעיר, הבאתי אותו לנוער העובד. כנראה

שיש לי איזה מין קשר עם אנשים, [למשל] המדריך של הנוער העובד בחיפה. הבאתי את אחי אז הוא

התחיל מיד [לעבוד]. אבל מה, לשלמה אלפיה היה קשר עם הקרן הקיימת. ספרדים או מזרחיים לא היו

נכנסים בקלות למוסדות.

ש: לעבודה את מתכוונת.

ת: לעבוד שם. אז הוא לקח אותנו, הוא התקבל, התחיל בשליחות. והוא היה בין רוכשי הקרקעות.

ש: מה שמו של אחיך?

ת: ברוך, אבל הוא נפטר. הוא התחיל מאפס, מכלום. היה בחור אינטליגנטי ... והתחיל. הוא ידע ערבית

טוב. והוא רכש קרקעות.

ש: משפחה שבאה, אמא שבאה עם הילדים, צריכה להתפרנס ממהו. מה אמא עשתה כדי להתפרנס?

ת: אמא לא הייתה מסוגלת לעבוד. אח שלי עבד וקצת אני עזרת.

ש: ומזה התקיימתם?

ת: התקיימו, כן.

ש: את באמת עלית על נקודה מאד מעניינת של פעילות במסגרת של תנועת נוער. היו שם תנועות נוער? למדתם?

ת: איפה?

ש: בחיפה.

ת: אני מיד הלכתי, הייתי בתנועת המשמרת הצעירה של מפא"י. התחלתי להיות פעילה ונבחרתי כחברת המועצה ... אז היינו בתל-אביב. אבל לפני זה נבחרתי כנציגת יהודי דמשק בוועידת ההסתדרות.

ש: שהייתה איפה?

ת: בתל-אביב. ועידת ההסתדרות, היינו כל פעם

ש: כל שנה? היתה שנתית?

ת: כן. והיינו שבוע ימים נשאים בדיונים. אז היו כל המנהיגים, מישראל ישעיהו, [מרדכי] נמיר. ועידת ההסתדרות השמינית ...

ש: באיזו שנה זה היה?

ת: '44, משהו כזה. סביב זה.

ש: '46 אולי?

ת: לא זוכרת.

ש: בכל אופן זו היתה ועידת ההסתדרות השמינית?

ת: אני חושבת שזו היתה השמינית.

ש: שהייתה בתל-אביב?

ת: לא בתל-אביב ...

ש: אחרי כמה זמן שעלית לארץ?

ת: אני עליתי ב-'41.

ש: וב-'44

ת: בסביבות [44] נבחרתי. החברים שלי הציקו לי שאני אהיה הנציגה שלהם והייתי חברת ועידת ההסתדרות.

ש: ואת באת כנציגת יהודי דמשק בחיפה?

ת: כן, אבל הייתי יחידה בדמשק. עבאס היה מטעם אחדות העבודה, ואני הייתי

ש: את מדברת על אברהם עבאס?

ת: כן.

ש: הוא היה אז בחיפה?

ת: כן.

ש: בתקופה ההיא הוא היה בחיפה?

ת: הוא ... נפגשנו ...

ש: אני יודע, אבל הוא עבר לתל-אביב אחר כך.

ת: לא יודעת. אני מדברת על התקופה.

ש: אז ב-44 את אומרת

ת: 45'. אז נבחרתי בוועידת ההסתדרות. גם מטעם המשמרת הצעירה וגם מטעם הבוגרת, ההסתדרות. היה ד"ר ברוך אייזנשטט, אם אתה יודע [עליו], בפגישה של המשמרת הצעירה ואני אמרתי שם משהו. הוא בא, ישב לידי ואמר – אני חשבת [שאת] אשה מבוגרת, חברת ועידת ההסתדרות. לא ידעתי שבחורה צעירה תבוא לפה. הוא שוחח איתי וחשב כנראה שיקח אותי, או שאני אלמד או משהו. אבל נפרדנו. הייתי בוועידת ההסתדרות בחורה צעירה וכולם היו מבוגרים. הסדרנים כל הזמן עקבו אחריי אולי אני לא במקום. תמיד הצגתי את הכרטיס שלי שאני באמת נמצאת במקום

ש: המתאים. עכשיו יש לי באמת בקשר לזה כמה שאלות. אל"ף, מתי נכנסת להסתדרות? קיבלת את הכרטיס האדום, נכון? גם את הנושא של חבר ההסתדרות, אז זה קופת חולים והכל.
ת: כן.

ש: מתי קיבלת את זה?

ת: אחרי שנתיים, משהו כזה.

ש: שנתיים אחרי שהגעת ארצה?

ת: לא. מיד הייתי כבר חברת ההסתדרות. בנוער העובד או בהסתדרות.

ש: לנוער העובד היה איזה קן או מועדון?

ת: בטח, מה זה?

ש: הדמשקאים גם כן היו שם?

ת: הצטרפו. שוב, אני לא אדבר על הסורים, אני אדבר על הדמשקאים. על האחרים אני לא יודעת.

ש: על הדמשקאים, אוקיי.

ת: אני יודעת לדבר על עצמי.

ש: חלבים לא ראית שם?

ת: אני לא יודעת.

ש: חשוב לי גם לדעת אם היו סורים במספרים, דמשקאים.

ת: אני לא יכולה לדבר על חלבים. אלה אנשים אחרים. אנחנו הדמשקאים אחרים והחלבים אחרים. אני יכולה לדבר, מה שאני מדברת אני בטוחה שאני מכירה. על אחרים אני לא יכולה לדבר.

ש: אז כמה דמשקאים

ת: היו כל החברים. כשהגיעו היו בתנועות הנוער.

ש: בנוער העובד כמה היו?

ת: היו גם בנוער העובד וגם בבוגרים, בהסתדרות. היו מאורגנים כולם.

ש: את זוכרת במספרים כמה היו במועדון של הנוער העובד?

ת: היו הרבה.

ש: איפה היה המועדון דרך אגב?

ת: בהדר הכרמל. לא בעיר העתיקה. זה לא היה למעלה.

ש: איפה שרחוב הרצל, משהו כזה?

ת: כן, שם ...

ש: את זוכרת כמה חברים דמשקאים היו שם פחות או יותר?

ת: לא יודעת.

ש: 20, 40?

ת: משהו כזה. זה משתנה.

ש: הם קיבלו שם עוד משהו חוץ מאשר במועדון? לימודים? למדת? הנוער שהיה בגילך, למדתם?

ת: אני יכולה לדבר על עצמי. אני תמיד השתדלתי. בכל הזדמנות הלכתי ולמדתי. היה קורס של שלושה חודשים בתל-אביב ואני למדתי.

ש: מטעם מי?

ת: ההסתדרות. זה היה שלושה חודשים. קיבלתי קצת עזרה מההסתדרות בעד זה שהייתי צריכה לכלכל את אמא שלי. אז שלושה חודשים למדתי בתל-אביב.

ש: מה למדת?

ת: למדנו תורת התזונה. כל מיני דברים למדנו.

ש: שקשורים אולי להדרכת נוער?

ת: לא. ... מנהלות מרכזי עולים חדשים. אני השתתפתי בקורס הראשון לטיפול בעולים. איך לטפל, איך ללכת למוסדות, איך לנהל את משק הבית. עולה חדש לא יודע איך ללכת למשרד כלשהוא. אז שלושה חודשים הייתי נציגת יהודי דמשק בקורס הזה.

ש: זה מאד מעניין מה שאת אומרת לי עכשיו.

ת: הקורס הראשון.

ש: איפה הוא התקיים?

ת: בתל-אביב. היו חברות שלנו בבית החלוצות, אבל אני חושבת שהייתי באיזה בית מלון או משהו כזה.

ש: ולמדתן שם?

ת: שלושה חודשים עברנו קורס ניהול איך לעזור לעולים להיקלט.

ש: ואת אומרת שזה היה הקורס הראשון?

ת: אני לא יודעת אם היה עוד. אבל אני השתתפתי.

ש: כנציגה של חיפה?

ת: נציגת יהודי דמשק.

ש: למדת שם כנציגת יהודי דמשק?

ת: כן.

ש: באיזו שנה בערך? כמה זמן אחרי שהגעת לארץ?

ת: לא הרבה זמן.

ש: באותה תקופה של '44, '45? משהו כזה?

ת: כן. '46, '47.

ש: לפני שהתחתנת?

ת: כן.

ש: והיית בת עשרים כבר?

ת: יותר. 22, 23, משהו כזה. אני התחתנתי ב-47.

ש: כשהיית בת כמה?

ת: 25, 26.

ש: בסדר. אני מבין שאת מתחילה מאותה נקודה את הפעילות שלך עם עולים חדשים, נכון? הרי עברת את הקורס.

ת: כן.

ש: מה את עושה באמת? את חוזרת לחיפה אחרי הקורס? איפה את עובדת?

ת: חזרתי לחיפה. אני חושבת שבאותו זמן הגיע הנוער.

ש: הנוער הסורי?

ת: כן. קיבלתי אותם. אחר כך גם אני ...

ש: מי נתן לך את המשכורת? מי שילם לך?

ת: הייתי חודש באלונים ששם שהו כל העולים החדשים, הילדים, ומשם חילקנו אותם לכל המוסדות.

עכשיו אני נזכרת. את המשכורת קיבלתי

ש: ממי? אצל מי עבדת? בסוכנות, בעליית הנוער?

ת: אני חושבת בסוכנות. אני לא זוכרת.

ש: מי אמר לך שיש עבודה באלונים ושתבואי לאלונים?

ת: לא ככה.

ש: אז תתקני אותי.

ת: הגיעו עולים ובא אלי שלמה אלפיה, זה היה בערב שבת.

ש: בא אליך הביתה?

ת: הביתה. עם מנהל לשכת העליה של ההסתדרות.

ש: מי זה היה?

ת: לא זוכרת.

ש: צימרמן?

ת: משהו כזה. יכול להיות. אני לא זוכרת. בא אלי בערב שבת עם הסבר שהגיעו עולים, נוער, ושאבוא.

אמרתי שלום לאמא שלי ולאחי, נכנסתי למכונית ונסעתי.

ש: עם שלמה אלפיה?

ת: ועם מנהל לשכת העליה של ההסתדרות. נסענו ונסענו. שאלתי איפה, אמר לי עוד מעט. הגענו לקיבוץ

אלונים ועלינו למעלה למעלה, שם היו יושבים. אני פתחתי את הדלת, עכשיו אתה מזכיר לי את זה.

ש: יפה.

ת: שכחתי לגמרי. פתחנו את הדלת, ראינו ילדים קטנטנים יושבים אחד על השני. מפחדים.

ש: באחד החדרים?

ת: בחדר אחד יושבים כולם, כל הילדים. מגיל 3 עד 16. כולם אחד על השני. כשאני פתחתי את הדלת אני אמרתי שאני אשב, כי אני גם ילידת דמשק ובחורה גדולה. הגדולים הכירו אותי. אתה ראית את הילדים, אורו עיניהם, שמחו, התפרקו ורצו. אז ישבנו שם לראות. ראיתי שאני מכירה שלושה ילדים ממשפחה [אחת]. אמא שלהם היתה מורה לעברית. אני הכרתי את אמא שלהם.

ש: היתה מורה לעברית בדמשק?

ת: כן. קמחג'י. לימדה אותנו.

ש: משפחת קמחג'י?

ת: לא, האמא. תראה, האבא היה קומוניסט והיה בבית הסהר. האמא, הבחורה, תמיד באה אליו והם התחתנו. אני מכירה את האמא וראיתי את הילדים. הם היו בני 3, 5.

ש: 3?

ת: כן. היו ילדים קטנטנים. אני הכרתי את המשפחות. הבחורה היתה בת תורכייה, קרובה רחוקה מאד.

ש: ממשפחת תורכייה?

ת: כן. קראו לה ... משפחה רחוקה קרובה. אני הכרתי את הילדים. באנו בערב שבת, ירדתי לכיוון למטה.

ש: אני מבין שהמחנה היה מעל לקיבוץ?

ת: כן, רחוק, במקום צדדי.

ש: אבל לא בתוך הקיבוץ?

ת: בתוך הקיבוץ אבל למעלה. ירדתי למטה לסדר ארוחת ערב לליל שבת.

ש: בחדר האוכל?

ת: בחדר האוכל. סידרנו ושמנו מפות לבנות וכל זה, וירדנו עם הילדים והם אכלו. הילדים לא כל כך אהבו את האוכל. מי שאהב אכל, ולא אכלו.

ש: למה? כי היה אז אוכל

ת: אוכל שונה מהבית. ילדים קטנים, הם לא רגילים, מתגעגעים הביתה גם וכל זה. אכלנו איכשהוא וחזרנו. אבל אחר כך הבאנו אוכל ...

ש: חזרת הביתה?

ת: חזרנו למעלה.

ש: עם הילדים?

ת: עם הילדים, בטח. אני כבר עם הילדים. חזרנו הביתה למעלה. אחר כך הבאנו אוכל למעלה. הביאו לנו אוכל, בשר, מרק וכל זה, ואנחנו חילקנו למעלה את האוכל.

ש: כבר בשבת את מתכוונת?

ת: כן, למחרת או ביום ראשון, אני לא זוכרת. אחר כך הפסקנו לרדת למטה לאכול, כי היה יותר נעים לילדים ולא מקום גדול. אז התחלנו להביא אוכל למעלה, הביאו לנו אוכל וחילקנו אותו. אחר כך התחלנו בלשכת עליית הנוער. בא הנס בייט עם כל הוועדה הזאת.

ש: איזו ועדה?

ת: מלשכת הנוער. היא רשמה את הילדים ולאן הם הולכים.

ש: עשתה מיון של ילדים?

ת: חילקה אותם.

ש: תרשי לי שאני כאן, כי זה מאד חשוב

ת: רגע, קודם כל, למחרת ביום ראשון וביום שני אנחנו נסענו לחיפה, הלכנו למשביר. כל הילדים לבשו מכנסיים כחולים וחולצת תכלת. הלבשנו אותם שיהיו לבושים [כאילו הם] מהארץ כולם. חזרנו בשירה עברית, צעקות ושמחה, כאילו ילדים של בית ספר בחיפה.

ש: של ארץ-ישראל.

ת: של בית ספר בחיפה. שרו ודיברו והכל, לבושים כמו שלובשים בארץ, ונסענו לאלונים.

ש: חזרה. פה באמת יש לי [שאלה]. את אומרת שאחרי יומיים בערך שהם הגיעו מסוריה את הסעת אותם, או היית יחד איתם באוטובוס כשנסעתם לחיפה?

ת: לא. הם הגיעו בצהריים ובאו ולקחו אותי. אחרי הצהריים כבר הייתי איתם.

ש: את אומרת שהסיעו אותם באופן מיוחד לחיפה כדי לקנות להם בגדים במשביר לצרכן?
ת: כן.

ש: וחזרתם לאלונים?

ת: כן.

ש: יפה. ספרי לי בבקשה על המקום. מה זה היה? הם חיו בצריפים או באהלים?
ת: לא, בחדרים. לא באהלים.

ש: בחדרים ממש? לא צריפים?

ת: לא. בחדרים ממש. הייתי הולכת לרחוץ אותם.

ש: מה זאת אומרת?

ת: ללכת לאמבטיה, לאיזה מקום שרציתי.

ש: היו אמבטיות או מקלחות רגילות?

ת: אני חושבת, אולי מקלחות, אני

ש: את כבר לא זוכרת?

ת: לא אמבטיה. רחצנו אותם, הלבשנו אותם והכל.

ש: זה היה קיץ או חורף?

ת: קיץ.

ש: את זוכרת באיזו שנה זה היה?

ת: '46 משהו.

ש: '46 או '45, משהו כזה?

ת: כן, משהו כזה.

ש: זה היה מיד אחרי שגמרת את הקורס אני מבין.

ת: אולי לפני זה.

ש: לפני שהלכת לקורס למטפלות?

ת: כן, לפני הקורס.

ש: לפי מה שאני מבין ממך יתכן מאוד שאלפיה שהכיר אותך כבחורה צעירה שאולי מחפשת עבודה?

ת: לא, לא.

ש: בלי שום קשר?

ת: לא.

ש: עוד לפני שהוא הכיר אותך הוא בא ואמר

ת: לא. הילדים הגיעו ... שום מסגרת, מוכרחים לטפל בהם.

ש: והוא הכיר אותך והביא אותך לשם?

ת: כן.

ש: ורק לאחר מכן השתלבת בענין הזה של קליטת עולים. עברת קורס וכולי.

ת: כן, אבל לא, גם לא עבדתי בזה. אני למדתי את הקורס, אבל לא

ש: לא עבדת בזה אחר כך?

ת: לא כל כך.

ש: עכשיו אשאל לגבי הילדים. את אומרת שאלה היו חדרים רגילים?

ת: כן.

ש: הם לא ירדו למטה לחדר האוכל של הקיבוץ?

ת: לא. רק פעם אחת.

ש: בפעם הראשונה.

ת: פעם פעמיים. אחר כך הבאנו אוכל למעלה וחילקנו.

ש: אוכל שהכינו במטבח של הקיבוץ?

ת: כן. היו ילדים שלא רצו לאכול ולא היה להם טעים. אבל כל אחד, כל ילד, כל בן-אדם

ש: כן. היה בכי? הם בכי?

ת: לא.

ש: מה עשיתם איתם במשך היום? מה הם עשו במשך היום?

ת: אנחנו גם טיילנו. הלכנו לשיח' אבריק, זה שם

ש: כן. ברגל הלכתם איתם?

ת: לא זוכרת. אבל הלכנו איתם. ... טיולים.

ש: הם למדו קצת או משהו?

ת: לא. היינו צריכים לנסוע לבדיקות, לטיפולים. היה ד"ר מוסברג, הרופא של הסוכנות בחיפה, שבא

אלינו לאלונים ובדק את כל הילדים. ילדים שהיו צריכים טיפול הבאנו אותם לחיפה.

ש: איזה טיפול? ממה הילדים סבלו?

ת: לא יודעת. אם למישהו היה פצע או משהו.

ש: הסעתם אותם לחיפה לצורך טיפול?

ת: כן. אחר כך, כשהעברנו את כל הילדים, החלק שהיה צריך טיפול, אז ישבו בבת-גלים וכל יום נסענו איתם לטיפול.

ש: בבת-גלים?

ת: כן. היה שם

ש: בית עולים?

ת: כן.

ש: אה, אחרי המיון הגדול?

ת: אחרי שהעברנו כבר את רוב הילדים, חלק היה צריך טיפול ממושך יותר. אז עזבנו את אלונים, חלק נשאר, והלכנו איתם לטיפול.

ש: גרתם בבת-גלים?

ת: כן.

ש: כמה ילדים היו?

ת: שבעה, שמונה, עשרה.

ש: ספרי לי על המיון הזה. את אומרת שמישהו בא, הנס בייט?

ת: ראשי לשכת הנוער באו והם ראו מי מתאים לכל מקום. הם לקחו את הילדים לפי הגיל שלהם, לפי ... והעבירו אותם.

ש: ספרי לי על המיון, איך הוא התבצע? הגיעו מזכירי משק או שהגיעו מקיבוצים?

ת: אני לא יודעת. היה את לשכת הנוער והיא בחרה לה. על זה אני לא יכולה לענות.

ש: אחרי כמה זמן שלחו אותם לקיבוצים אחרים? כמה זמן הם היו שם באלונים?

ת: חודש, חודש וחצי. היו ילדים בריאים, מלומדים.

ש: אז הם היו שם באלונים אני מבין חודש וחצי, וכל הזמן הגיעו עוד ילדים ועוד ילדים?

ת: לא. באה קבוצה בבת אחת.

ש: קבוצה אחת גדולה?

ת: באה קבוצה גדולה.

ש: כשאת אומרת קבוצה גדולה, כמה ילדים זה?

ת: 40.

ש: וכולם היו בחדר אחד?

ת: היו כמה חדרים. תדע לך שילדים בימים הראשונים קשה להם, רוצים להיות ביחד. לא להתרחק אחד מהשני. זה עוזר להם, מחמם אותם.

ש: היו שם גם אחים ואחיות?

ת: אמרתי לך, היתה משפחה עם שלושה ילדים.

ש: חוץ מהענין הזה של טיולים וארוחות ושעשית מקלחת לקטנים את אומרת לי שלקחו אותם גם לטיפולים רפואיים בחיפה, ולמיון הגיעה קבוצה של הנס בייט מעליית הנוער ועשו מיון.

- ת: הם לקחו את הילדים. בחרו לפי הגיל, אם זה בנות או בנים, והעבירו אותם.
- ש: את אומרת שהיית צריכה לטפל בהם גם, לעשות להם מקלחות.
- ת: כן. היו איזה שניים שלושה ילדים שבאמת היתה להם כינמת, כינים. לקחנו נפט ורחצנו אותם וטיפלנו בהם.
- ש: אבל זה לא ביום אחד.
- ת: כן, אבל זה לא, אני הרגשתי שזה לא נעים שילכו לאיזה מקום ושלא יהיו בסדר. כאילו יש לי איזו אשמה. רציתי שילכו ילדים מסודרים ונקיים למקום החדש ושיהיה בסדר.
- ש: את אומרת שכמה ילדים חלבים [נדבון] בכינמת?
- ת: כן. היתה ילדה גדולה בת 6, 7, 8. היו לה מלא שערות והיתה כינמת אז טיפלנו בזה.
- ש: זו היתה הבעיה הרפואית הפשוטה או שהיו עוד בעיות אחרות?
- ת: היו בעיות של טיפול בקופת חולים, אז לקחנו אותם, רק ליווינו אותם. לא היה משהו רציני.
- ש: כמה ילדים מהקבוצה הזו של ה-40 שאמרת לי
- ת: 7, 8, 9, משהו כזה.
- ש: אלה שהיו זקוקים לטיפול רפואי.
- ת: כן, אבל זה לא היה משהו רציני.
- ש: את אומרת לי שהיה מדריך אחד איתך. מי זה היה, את זוכרת?
- ת: היה מדריך אחד והיה בחור שקישר בין הקיבוץ לבינינו. היה בחור, אני נזכרת, או טבעוני או גבעוני.
- ש: הוא היה תימני, נכון?
- ת: אני חושבת. הוא היה מקשר בין המשק ובין ... הוא לא היה איתנו, רק הסתובב ואם היה צריך משהו אז הוא היה מטעם המשק.
- ש: דואג לצרכים.
- ת: הבת שלי הביאה לי ספר ואני חיפשתי השבוע בשבילי ולא היה ...
- ש: איזה ספר זה?
- ת: הוא כתב ספר. למה אני אומרת את זה? סיפרו לי, נודע לי שהוא היה פרח מירושלים, סתם ילד רחוב, והוא הגיע לאלונים וכתב ספר. אז אני רציתי לראות כי אני ידעתי מה היסודות שלו והוא היה באלונים, אז חיפשתי את הספר, עדיין לא מצאתי אותו.
- ש: יש לך חברה שהיא לא דמשקאית
- ת: לא. עכשיו, פה, שהיא היתה באלונים וגם קוראים לה טבעוני. אני רוצה לראות את הספר אם זה אותו
- ש: אם יש ביניהם קשר.
- ת: אז זה ... אחר.
- ש: יפה מאד. את אומרת שהמדריך הזה שהיה מקשר בין הקיבוץ לביניכם היה טבעוני או גבעוני.
- ת: כן, מאלונים.
- ש: אז אני מבין שהיה צוות של שלושה אנשים על כל הארבעים?

ת: כן. היינו נותנים אוכל, היה צריך לדאוג, היינו מכינים שולחנות. לפעמים היינו רוחצים את הכלים, לפעמים היינו מורידים את הכלים למטה לקיבוץ. ... ארוחת בוקר, צהרים וערב.

ש: ברור. להביא את האוכל, לשטוף אותם.

ת: כן. להכין [אוכל] ולשכנע את הילדים לאכול. זה לא פשוט.

ש: היית כמו אם בית מה שנקרא.

ת: כן.

ש: ואת היית לבד כאשה עם כל הארבעים?

ת: כן. אחר כך באה רחל ... מחולתה, באה לכמה ימים.

ש: מה פתאום היא הגיעה לשם?

ת: לא יודעת.

ש: היא באה אליך לקבוצה הזו?

ת: לקבוצה, לאלונים. אבל זה היה בסוף כבר.

ש: כשאת היית שם?

ת: כן.

ש: והיא עזרה לך באותה עבודה?

ת: כן.

ש: היא עשתה את אותה עבודה כפי שאת היית?

ת: כן.

ש: אבל אני מבין שאת היית האחראית? ככה היא אמרה לי, שאת היית האחראית.

ת: כן.

ש: את היית אם בית ראשית?

ת: כן.

ש: איפה את ישנת?

ת: מצאתי פינה.

ש: יחד עם הילדים?

ת: באותו זמן אתה לא חושב. איפה שהיה מקום ישנתי.

ש: לא, אני רוצה להבין מי השגיח עליהם בלילה. היתה שמירה? זה היה מגודר דרך אגב?

ת: זה היה במשק. אנחנו היינו צריכים לדאוג לשמירה? בטח שהיתה אבטחה. ולא קרה כלום.

ש: זה היה בתוך המשק?

ת: בתוך המשק אבל במקום צדדי.

ש: בחלק הגבוה אמרת לי.

ת: נכון. אני זוכרת שאותו יום נסענו לשיח' אבריק.

ש: לטיול?

ת: כן.

ש: נסעתם?

ת: לא יודעת, אולי הלכנו ברגל, לא זוכרת.

ש: אז במשך חודש וחצי פחות או יותר

ת: כן, ואחר כך היינו בחיפה לאלה שהיו צריכים טיפולים. אחר כך אמרנו שלום וכל אחד הלך לדרכו.

ש: אחרי שהילדים האלה גמרו את הטיפולים הרפואיים, מה עשו איתם?

ת: הם הלכו למקומות.

ש: למשקים?

ת: יש לנו בן דוד מקיבוץ מעיין צבי. הוא לא ידע שאני מדמשק. כשיצא הספר שלי נתתי לו את הספר.

אמר לי – אסתר, את לא יודעת שיש לנו שני ילדים מדמשק? אני הייתי סקרנית – איך הם? אמר לי –

אסתר, אנחנו אוכלים את האצבעות למה לא לקחנו יותר ילדים דמשקאים. הם כל כך בסדר, הם עובדים,

הם באו לבית הספר העממי, בית הספר התיכון.

ש: באותן השנים? בשנות הארבעים?

ת: כן. הילדים. בית ספר עממי, בית ספר תיכון, הלכו לצבא, חזרו, התחתנו, והם יוצאי דמשק. [הוא אמר]

– אנחנו מאד מצטערים שלא קיבלנו יותר.

ש: מאיזה קיבוץ?

ת: מעיין צבי, ליד זכרון יעקב. אני הבאתי ילדים ליגור, לא הסתדרו. כנראה באותו זמן המצב היה קשה

ביגור ולא, כל הילדים ברחו.

ש: זאת נקודה מעניינת. אני מבין שאחרי שגמרת עם בת גלים, זה נכון? תתקני, אותי, אני פשוט מנסה

ת: אני אומרת לך שאחרי בת גלים גמרנו. אחר כך הקמתי משפחה וילדים. כשיצא הספר שלי הראשון אז

נתתי לכן הדוד של בעלי במעיין צבי.

ש: בסדר, אוקיי, עכשיו את מדברת איתי על כך שלקחת ילדים מאיפה שהוא ליגור. מתי זה היה?

ת: באותו זמן מהילדים של אלונים לקחתי ילדים, אני ליוויתי ילדים ליגור. הילדים האלה אחרי כמה זמן

ברחו כי כנראה, עכשיו יש לי קשר עם יגור וסיפרו לי שבאותו זמן היה מצב קשה, כנראה גם להם לא

היה אוכל, והילדים ברחו.

ש: כמה ילדים העברת לשם?

ת: ארבעה, חמישה, משהו כזה. והם ברחו.

ש: זאת אומרת היה לך עוד תפקיד אחד. היית גם מלווה.

ת: ... אבל לפעמים גם אני ליוויתי את הילדים.

ש: נסעת איתם מאלונים לקיבוצים?

ת: כן.

ש: לכמה קיבוצים עשית את זה?

ת: אחד, שניים.

ש: ליגור ולאן עוד?

ת: לא זוכרת.

ש: אבל עשית את הליווי הזה כמה פעמים?

ת: כן.

ש: את לבד היית איתם?

ת: כן.

ש: קיבלת כרטיסי אוטובוס בשבילם?

ת: כן, ונסענו. זה לא כל כך רחוק מאלונים ליגור.

ש: כן.

ת: אבל הייתי חיפאית אז אני לא ...

ש: הכרת.

ת: כן.

ש: את זוכרת מקרים מיוחדים שהיו בקבוצה הזו של הילדים? מישהו ברח אולי? מישהו לא רצה ללכת לאן שרצו לשלוח אותו?

ת: לא. הוא לא ידע לאן. כשמגיעים וזה לא מוצא חן בעיניהם, זה אחר כך. אבל הוא לא ידע לאן הוא הולך. לא היו לו הורים, ההורים היו בדמשק, אז לא היה לו איפה [ללכת]. הוא ידע שזה ... צריך למצוא איפה ...

ש: את נתקלת גם במקרים של למשל אחות קטנה ואח גדול?

ת: לא היה דבר כזה. הגדולה מבין הילדים היתה בת 15, 16 משהו כזה. אחר כך זה הלך והיה יותר קטן.

ש: אבל את אמרת לי שאפילו היתה משפחה שהיו בה שלושה ילדים.

ת: ילדים קטנים.

ש: שנה אחרי שנה?

ת: אבל מה, אנחנו ראינו שהם ילדים ואחר כך שלחנו אותם.

ש: לאותו מקום?

ת: לא זוכרת לאן שלחנו אותם.

ש: אני מתכוון לשיטה של המיון. את האחים שלחו ביחד?

ת: אני באמת לא זוכרת. יכול להיות שביחד אבל אני לא אגיד לך [סתם].

ש: את לא זוכרת מקרים כאלה של בכי שלא רצו?

ת: לא.

ש: חוץ מהצוות [שהיה] את ועוד מדריך אחד מהסוכנות

ת: זה לא ענין של צוות. היו אחד, שניים והנציג של הקיבוץ וזהו.

ש: בסדר, לזה אני קורא צוות. צוות קטן אבל צוות. חוץ מזה באו מנהיגי העדה, זאת אומרת אנשים

מהעדה כמו למשל מנחם לוזיה או אליהו כהן מחולתה?

ת: לא.

ש: לא באו לשם אפילו פעם אחת? לא ראית אותם?

ת: לא.

ש: שלמה אלפיה ביקר אותך לאחר מכן?

ת: גם כן לא. הביא אותי וזהו. עשה את תפקידו.

ש: ויצחק שלוח?

ת: גם כן לא. אם היינו במקרה, לא יודעת, בקופת חולים או משהו, וראינו אותם [זה היה] במקרה וזהו.

ש: את יודעת על התפקיד שמילאו שלמה אלפיה, שלוח, אולי לוזיה לאחר מכן? נדמה לי שהוא בא לארץ,

נכון?

ת: איזה לוזיה?

ש: נדמה לי שדוד עבד בסוכנות. כן, הוא עבד בסוכנות, למטה שם. את זוכרת את זה?

ת: הוא קצת קרוב שלי. אשתו היא בת דוד שלי.

ש: אז נמשיך בענין הזה. את גומרת את הפעילות שלך עם הילדים.

ת: והולכת הביתה.

ש: חוזרת

ת: הביתה וחזרתי לעבוד וזהו.

ש: המשכת לעבוד בכל מיני עבודות והתחתנת.

ת: ... אני עבדתי ... אחר כך התחתנתי. את בעלי הכרתי בסוכנות.

ש: במסגרת העבודה הזו עם הילדים?

ת: כן. הוא עבד בסוכנות, היה עולה חדש, והכרתי אותו בלשכת העליה, במרכז הקליטה, איך אומרים?

ש: בבת-גלים?

ת: כן.

ש: הוא שטיינהורן?

ת: כן, והתחתנו.

ש: מה המוצא שלו? יקה?

ת: הוא יליד בוקובינה, רומניה, אבל היה בצרפת 10 שנים. ככה היה לנו קשר.

ש: לאחר מכן נגמרת הפעילות שלך עם קליטת ילדים ונוער? לא עסקת בזה יותר?

ת: לא.

ש: מה עם הפעילות המפלגתית שלך? היית נציגה?

ת: הייתי במשמרת הצעירה. אחר כך בהסתדרות. כשבאתי הנה זה כבר

ש: מה זה הנה?

ת: ירושלים. ב-50' עברתי לירושלים. אני הייתי פעילה ושלוח מכיר את בעלי, אז בעלי בא ואמר לי

[שהוא אמר לך] – למה לקחת לי את אסתר והרחקת אותה? ככה היא היתה יכולה להמשיך בפעילות.

ש: המפלגתית?

ת: כן. אז אני התחתנתי וגרתי בחיפה, ואחר כך גרתי בקריות ועבדתי בחיפה. אז כבר

ש: יצאת מהפעילות המפלגתית הזאת. הבנתי. את אמרת לי משהו מעניין – היית נציגה של העדה הסורית.

ת: בוועד ההסתדרות הייתי נציגת יהודי דמשק.

ש: אבל מחיפה?

ת: מחיפה.

ש: לאחר מכן לא הטלו עליך עוד תפקידים אחרים כנציגה?

ת: לא.

ש: איך נבחרת לזה? אמרו לך

ת: ... החברים ראו שחבר אחד נבחר למועצת ההסתדרות.

ש: דמשקאי?

ת: כן.

ש: מי זה היה?

ת: לא זוכרת. חשבו שאני יותר לפי דעת ההסתדרות ובחרו.

ש: בחרו בך אבל אנשי הסתדרות, לא הדמשקאים?

ת: אני לא יודעת.

ש: בסדר. את זוכרת את המצב אז של הדמשקאים? איפה הם חיו, במה הם עבדו?

ת: סיפרתי לך על משפחת חבאז. היו להם כמה ילדים. הם היו בעליית הנוער, בשפייה או משהו כזה. הוא היה חייט ופה הוא עבד בנמל.

ש: על אילו שנים את מדברת איתי? מתי הם הגיעו? מתי הם היו בשפייה?

ת: בשפייה או אולי במקום אחר, אני לא זוכרת. זה היה ב-44, '45, משהו כזה. הוא עבד בנמל. לא נתנו לו עבודה ואני באתי ביום שבת למנהל הנמל ואמרתי לו – פלוני מוכן לעבוד, למה אתם לא נותנים לו?

ש: בתור מה באת אל מנהל הנמל?

ת: אני הייתי, כנראה יש לי גישה, אני יכולה לדבר. לא מפחדת מגדולים ולא מקטנים.

ש: לא באת אליו כנציגת ההסתדרות או משהו?

ת: לא. בתור שכן. יכול להיות שהוא הכיר אותי. אני לא יודעת. אז אני דיברתי ואחר כך הוא ...

ש: מה עשו הדמשקאים האחרים? את אמרת לי שגרו ברחוב סטנטון. איפה עוד?

ת: לא, רגע. לא ב... ברחוב השומר, למעלה בהדר הם גרו.

ש: רחוב השומר בעיקר?

ת: כן, למעלה.

ש: אני שואל לגבי העיר למטה, העיר התחתית.

ת: מעטים. היו מעלינו כמה משפחות שאני מכירה.

ש: באילו עוד רחובות גרו שם באזור למטה?

ת: בסטנטון אנחנו גרנו. מסטנטון יורדים למטה, אז גם שם היתה משפחה, אמרתי לך את השם.

ש: חבאז?

ת: לא, הם היו לידנו. היתה עוד משפחה שאני מכירה.

ש: זאת אומרת המשפחה ההיא גרה ממש בתוך הרובע הערבי?

ת: כן. גם אנחנו.

ש: לא היתה לכם בעיה עם זה?

ת: לא. גם השכנים בחוץ היו ערבים. לא היתה בעיה.

ש: השירותים היו משותפים? הכל היה משותף?

ת: לא. אנחנו היינו בדירה עם משפחה חלבית.

ש: באותה דירה עם משפחה חלבית?

ת: להם היה חדר ולנו היה חדר. אבל לא היתה אמבטיה, היתה רק מקלחת ושירותים באותו מקום.

ש: ביחד משותף? ומטבח?

ת: גם לא היה מטבח. בישלו בחוץ. אלה לא היו תנאים. היו תנאים קשים מאד. אבל אמא לא אמרה כלום.

ש: זה היה טבעי.

ת: לא. לא היתה ברירה. כשהביאה את הירקות והפירות היתה עושה חמוצים בצנצנת גדולה. אז לקחה

בצנצנת קטנה ועשתה. היא לא בכתה, לא התלוננה. זאת היתה המציאות וזהו. צריכים להסתדר גם עם זה.

ש: כן. את זוכרת עוד כמה יהודים דמשקאים שחיו בסביבה?

ת: בסנטון בעיר התחתית אלה כמעט היו המשפחות הדמשקאיות. אבל בהדר, ברחוב השומר היו רובן.

שם יש גם בית כנסת. הם הקימו בית כנסת. שם זה

ש: איפה. במדרגות שוקרי?

ת: לא. ליד רחוב השומר.

ש: מדרגות שוקרי זה ליד רחוב השומר?

ת: לא. מדרגות שוקרי זה יותר ליד [רחוב] ארמון.

ש: יותר למעלה?

ת: לא. יותר למטה. אני מדברת על ליד חליסה, בירידה למטה לחליסה. רוב רובם היו גרים שם. הרוב

עזבו לנווה שאנן בחיפה.

ש: היו לך קשרים עם עולים מדמשק?

ת: בטח.

ש: אני מתכוון כעובדת סוציאלית ננית, או לעזור להם בקליטה, לשלוח אותם לכל מיני, הרי את אמרת

שעברת קורס.

ת: כן.

ש: ולא התעסקת בזה בכלל?

ת: לא. אני מצטערת אבל זו המציאות.

ש: כי התחנת?

ת: כן, יכול להיות שאולי ...

ש: יכול להיות שזו הסיבה?

ת: כן.

ש: אוקיי, את מגיעה לחיפה, מקימה משפחה וילדים ברוך השם, הכל בסדר. מתי עלה לך הרעיון הזה של

לכתוב את הספרים?

ת: ב-75'.

ש: כשאת גרה פה, בתלפיות הישנה?

ת: לא, קודם אני רוצה להגיד. אנחנו היינו בתנועה בדמשק, תנועת החלוץ. אני כתבתי כתבות. פעם חברה שלי נפטרה אז כתבתי משהו. אחר כך היינו כותבים כתבות ואליהו כהן היה שולח אותן לעיתון "במעלה". כשעליתי לארץ הייתי חברה במשמרת הצעירה של מפא"י. החבר הזה, הבחור הזה, יצא לעזור לגוש עציון.

ש: מי זה?

ת: בחור אחד שבתנועה יום אחד אמר לי – אסתר, הנה המאמרים שאת כתבת בדמשק. הוא הראה לי אותם. הבחור הזה יצא לעזרת גוש עציון ונפל. אז אני כתבתי מקודם, אבל שכחתי מזה. ב-75' היו עצרות למען יהודי סוריה. אני לא השתתפתי בכלום. אבל יום אחד היתה עצרת ליד הכותל. הגיעו כמה אוטובוסים. גם אני הלכתי לשם ופגשתי עוד חברה, עוד משפחה. אתה מכיר את יעקב סעד?
ש: כן.

ת: יעקב סעד עמד ודיבר. היתה תמונה בצד, רואים ילד מסכן ברחוב היהודי בדמשק. הוא דיבר וזה הרגוז אותי נורא. מה הוא מספר על המסכנים האלה? לא אמרתי כלום. אמרתי שלום וחזרתי הביתה. בלילה קיבלתי חום ומהחום הזה עלו לי כל הזכרונות של הילדות. בבוקר אמרתי לבעלי – מה קרה עכשיו? הודיעו משהו? אמר – לא הודיעו כלום. אמרתי לו – מה סיפרו אתמול? אמר – אסתר, אם יש לך משהו לספר תספרי, אם יש לך משהו להגיד תגידי. אני המשכתי לישון כי היה לי חום. אחרי כמה ימים זה הרגוז אותי. למה לא מספרים על הקהילה הגדולה הציונות החלוצית, דברים כאלה? אחרי כמה ימים הרגשתי טוב, ישבתי במרפסת, התחלתי לכתוב כמו המעיין המתגבר. יוצא ויוצא. ואני רואה שזה טוב. אבל אני לא יכולה לסמוך על עצמי. יש לי שתי חברות מורות. אמרתי לאחת – בואי נשתה כוס קפה. לקחתי את החומר והקראתי, כבר היו לי כמה דפים, [היא אמרה] – אסתר זה נורא טוב, תמשיכי. אחרי שבוע התקשרתי למורה השניה וככה אמרתי.

ש: כן.

ת: אבל שנה לפני זה הילדים יצאו מהבית ואמרתי שאני לא יודעת כלום, אני צריכה ללכת ללמוד. התקשרתי למשרד החינוך [לבדוק] אם יש בית ספר למבוגרים. ואני למדתי. בחודש הראשון התחלתי לכתוב חיבורים, אז התלמידות [אמרן] – למה את באה הנה? את יודעת, אז למה את באה הנה? אז למדתי שנה. זה החזיר אותי למסלול. אז כתבתי, והמורה השניה [אמרה] שהיא תעזור לי. אני כתבתי וכתבתי והדפסתי במכונה והכל. שאלתי מי ביד בן-צבי חוקר את יהודי סוריה. אמרו לי פרופ' שאול שקד. באתי אליו והראתי לו את החומר כתוב במכונת כתיבה. שאל אותי – את מורה? אמרתי לו – לא, אני עקרת בית, מתעניינת בדברים. אז הוא אמר – תרשי לי לעזור ... החומר לראות את זה. הוא ראה את זה והתקשר אלי – את זה את מחוייבת להוציא. הנוער לא יודע על דמשק, את מחוייבת להוציא. ככה התחלתי. הלכתי למשרד החינוך. אמרו – מאיפה את באה? את יותר חשובה מהיסטוריונים כי את חייאת את זה ואת ... אבל אנחנו לא יכולים לעזור לך, תסתדרי בעצמך. ואני עקשנית ועצמאית, וגם ילדה קטנה. יושב ראש המועצה הספרדית היה סיטון.

ש: עורך דין סיטון?

ת: לא. כנראה האבא, יושב ראש המועצה. הוא ראה את החומר, הוא ידע על זה, ואמר – תתני לי, אני אוציא. זה היה יותר נוח לי. לא התייעצתי עם אף אחד, שתדע לך.

ש: עצמאית לגמרי.

ת: ישבתי בבית וחשבתי – אני לא מתעלמת מזה שאני בת המזרח, בת דמשק, אבל אני ישראלית ואני לא רוצה אפוטרופוס עלי. לא קיבלתי את ההצעה. עשיתי אן דן דינו על הוצאות לאור. נפלתי על ראובן מס. היה יקיר ירושלים, איש מבוגר. הבן שלו נפל במלחמת השחרור [דני מס]. אני התקשרתי אליו ובאתי אליו.

ש: והוצאת את זה שם, אני יודע.

ת: לפני שהלכתי בעלי אמר לי – מי את שהוא יקבל אותך? ואם זה, את תשכפלי ונוציא. הלכתי במחשבה הזאת שהוא לא יקבל. באתי אליו, הוא קרא, אמר – אני מוכן להוציא אבל רק תבטיחי לי לקנות 500 עותקים. אני שמעתי, אבל לא האמנתי למשמע אוזניי. אז הוא עוד פעם אמר לי שהוא מוכן לקבל. אמרתי שאין בעיה והוצאנו אותו שם. משרד החינוך קנה 600 עותקים. אני הלכתי במקומות וראיתי את הספרים בידיהם של אנשים.

ש: יפה. הראשון נקרא "דמשק עירי פרקי זכרונות". והשני?

ת: כשיצא הספר היו עיתונאים ששאלו אותי – כתבת עד '41, '42. מה קורה להם עכשיו, ליהודים? ... אותם. אמרתי שעכשיו אני צריכה לקחת את מקל הנדודים וללכת לחפש את האנשים. אין לי בררה.

ש: האנשים שהגיעו בשנות השמונים לארץ?

ת: כן. אלה שמקרוב באו. אמרתי לך שהיה לנו חבר בסוכנות. הוא אמר לי שבאים שניים שניים, לא מפרסמים.

ש: משפחות משפחות.

ת: שניים שניים, מעטים, בודדים. הסוכנות לא מפרסמת. הממשלה לא מפרסמת.

ש: היתה צנזורה.

ת: לא מפרסמים, לא אומרים. אני נסעתי, סיפרתי לך.

ש: הוא נתן לך את הכתובות?

ת: לא. אמר לי במרכזי קליטה. שמתי לבעלי פתק על השולחן שאני נוסעת, האוכל בפריג'ידר, ונסעתי. באתי לשם, למרכז קליטה נתניה, הביאו אותי למשפחה, שאלתי אותם אם הם דמשקאים. הם לא פתחו את הדלת. שאלתי אותם איך קוראים להם. אמרו לי את השם. שאלתי אם יש להם אבא שיש לו מאפיה והוא עובד עם שלושה ילדים ואמרתי להם את הרחוב. אני זכרתי את הכל.

ש: ורק לאחר מכן הם נפתחו בפנייך.

ת: אחרי כן הם סיפרו לי. הלכתי לחברה שלי שהתחתנה עם בחור לא מהחלוצים, התרחקנו. תדע שבשבילנו זה היה

ש: את מדברת על אותה גברת חבוכה?

ת: לא, אני מדברת על עליזה במרכז קליטה אחר, בכפר חב"ד. באתי אליה

ש: מתי זה היה?

ת: באותו זמן. אחרי שבוע.

ש: באיזו שנה זה היה?

ת: '79, '80. מיד אחרי הספר הראשון. באתי אליה והיא בכתה שהיא חולה כי היא הייתה בבית הסהר בדמשק ונתנו לה מכות. הילדים שלה ברחו ותפסו אותם ותפסו גם אותה. אני עקשנית. אמרתי לה – עליזה, את לא זוכרת שאברהם ברח והבאת את המשטרה ורצו לאסור אותי ואת יאיר וזה וזה? היא צעקה, בכתה וביקשה סליחה, והיא ישבה וסיפרה לי.

ש: סיפרה מה קורה בדמשק היום?

ת: כן. מה שעבר עליהם בדמשק. שמעתי את כל הסיפורים ובאתי הביתה. לא הקלטתי, כתבתי וכתבתי וכתבתי. עברתי צנזורה והוצאתי את זה בלי עזרת אף אחד.

ש: מה זאת אומרת עברת צנזורה?

ת: בטח. הייתי צריכה לעבור צנזורה.

ש: מי אמר לך את זה?

ת: חבר אחד מדמשק שגם כתב ספר.

ש: מי זה? על מה הוא כתב ספר, על יהודי סוריה?

ת: לא, על משהו בארץ. הוא אמר לי שצריכים לעבור [צנזורה]. אז שלחתי ועברתי והכל היה בסדר. יצא הספר ואני קיבלתי מענק ממשרד החינוך.

ש: יפה מאד. מה היה שם הספר השני שלך?

ת: זעקת יהודי דמשק.

ש: גם כן בהוצאת מס?

ת: באותו זמן ראובן מס נפטר, אז הנכד שלו, שאנחנו בידידות, אמר לי – אסתר, את מפורסמת עכשיו, את יכולה להוציא את זה לבד. אני אעזור לך. הוצאתי אותו לבד והוא עזר לי. רק כתבתי את השם ראובן מס.

ש: במשך כל אותה תקופה שאת חיה, בעצם את עזבת פחות או יותר את יהודי סוריה. את יודעת שיהודי סוריה הגיעו כל הזמן, אמנם טיפין טיפין, אבל גם לירושלים, במיוחד
ת: מעט מאד.

ש: היה לך קשר איתם? את יודעת?

ת: בירושלים היה בחור אחד שהיה בתנועה בדמשק שהייתי בקשר איתו והוא נעלם עכשיו.

ש: אז את לא מכירה?

ת: לא.

ש: יש אנשים שאמרו לי שלקרית יובל הגיעו דמשקאים או סורים. לא מוכר לך הענין הזה?

ת: לא. עכשיו נודע לי, אני הולכת להתעמלות, יש בחורה שהיא מחלב אבל היא הרבה זמן בירושלים.

ש: איפה היא גרה?

ת: פה ברחוב לידי.

ש: פה בתלפיות הישנה?

ת: כן. אנחנו מתעמלות ביחד.

ש: היה לך קשר עם ועד יהודי דמשק? את יודעת שיש ועד יהודי דמשק?

ת: הייתי בקשר. הייתי נוסעת לתל אביב לישיבות וכל זה.

ש: יפה מאד, אז ספרי לי על זה. מתי זה היה?

ת: כבר הרבה שנים. אולי 20 שנה.

ש: כשהיה המאבק להוציא את היהודים מדמשק?

ת: כן, זה גם כן היה שם. אני נפגשתי עם החברים.

ש: קראו לך או מישהו אמר לך?

ת: מישהו אמר לי ונסעתי לתל-אביב.

ש: לרחוב ראש פנה 3, איפה שהתחנה המרכזית הישנה?

ת: לא. נפגשנו בתל-אביב, באיזה מקום.

ש: היה כנס או משהו?

ת: כן. ישבנו. היו כמה חברים. באותו זמן היה הספר הראשון שיצאתי ונפגשתי עם חברים. אתה זוכר את

בן-פורת?

ש: מרדכי בן-פורת.

ת: הוא שאל אותי איך אני הוצאתי את הספר. אמרתי לו – מה, זו תורה? אתה שואל אותי? אני צריכה

לשאול אותך.

ש: הוא היה אז ראש הוועד להצלת יהודי ערב, משהו כזה?

ת: ועד העדות, משהו כזה. אני נפגשתי שם וראיתי את החברים. כמה פעמים נסעתי לתל-אביב.

ש: בשביל?

ת: להיפגש איתם, עם המועצה.

ש: כדי לעשות מה?

ת: דנו על כל מיני דברים.

ש: דברים שקשורים ליהודי סוריה?

ת: כן. אני גם ראיתי מודעה בעיתון שאלוהו כהן נפטר והאזכרה ביד-טבנקין. אמרתי לבעלי שאני נוסעת.

למחרת נסעתי לשם, עליתי לספריה, ושאלתי את המזכירה אם יש להם ספרים על דמשק. אמרה – בטח,

תלכי לשם, לספר של אסתר.

ש: שלך.

ת: שלי. הסתכלתי בחוברות. כל אחד שחוקר ... – תראה אצל אסתר. אמרה לי – את לא יודעת, כל

החוקרים הולכים לאסתר לקרוא את הספרים של אסתר. – מה, באמת? לא ידעתי.

ש: גם אני דרך אגב.

ת: אני לא ידעתי. מתברר שזה באמת.

ש: אז חוץ מכמה פגישות האלה לא היתה לך שום פעילות עם יהודי דמשק?

ת: לא, אני לא ... אבל יש לי את החברות שאני בקשר איתן. יחד עם זה אני יותר בקשר עם כל מיני חברות בחיפה ובתל-אביב.

ש: דמשקאיות?

ת: כן, חברות מהילדות.

ש: זאת אומרת את שומרת קשר עדיין?

ת: כן, אני שומרת. אני אספר לך, היתה לנו חברה שכל הזמן סיפרה על המחוננים שלה. איזה בחורות טובות. שנתיים שמעתי את המשפט הזה. אחר כך אמרתי לה, לעליזה ז"ל – תשאלי אותה מאיפה הן. מה מתברר? אלה החברות שלי. כל חג היא מאחלת להן חג שמח. שאלה – מאיפה אתן? אמרו לה שמדמשק. – אתן מכירות את אסתר? – מה זה? זאת החברה שלנו. אז היא באה בבושת פנים. אמרה לי – את ... החברות שלה. את רוצה מספר טלפון? אמרתי – מה פתאום, יש לי את הטלפון שלי. כשאני נוסעת לחיפה אני פוגשת אותן.

ש: תגידי לי, בבית, אחרי שהתחתנת והבאת ילדים והם גדלו, את חונכת אותם קצת לענין הזה של תרבות דמשק? מאכלים בבית, שמרת?

ת: מאכלים אני עושה.

ש: את מקפידה? עד היום?

ת: בטח. כשהיתה החברה היה לי מעמול אז נתתי. אני עשיתי מקליפת פומלה, אני אתן לך לטעום.

ש: אבל את שמרת בבית כל השנים על

ת: אני עושה כל מיני מאכלים של דמשק. ממולאים וכל זה לא. אבל מה, כשבאתי לירושלים היתה לי חברה הונגרית אז למדתי ממנה כל מיני. אני פתוחה ... בעלי אשכנזי, הוא לא כל כך אוהב גפילטע פיש ואני עושה. אני פתוחה.

ש: את הילדים שלך גם כן אולי ניסית ללמד ערבית?

ת: לא. אבל הם ידעו. הנכדה שלי מתגייסת לצבא, אומרת שהיא מחכה, רוצה לנסוע עם סבתא לדמשק. אני אומרת, אני מקווה. אני דחפתי, אבל לא, יש לי חברות שאני בקשר, אבל אני לא רחוקה. כשאני פוגשת, למשל הייתי באיזה מקום ופגשתי חברות. לא מנותקת.

ש: יש לך עוד משהו, אולי את נזכרת בעוד משהו בענין הזה של הקליטה של הילדים הקטנים שאת רוצה להגיד לי, אולי שכחת?

ת: אני סיפרתי לך על הבחורה הצעירה הזאת שפגשה אותי ...

ש: ביחס לקליטה ממש, בעיות מיוחדות באלונים או בבת גלים?

ת: לא היו בעיות. היה מישהו שהיה לו פצע או משהו לטיפול. לא היו בעיות. אבל אני לא יודעת מה איתם [היום].

ש: בכל אופן את אומרת לי שכל הענין הזה היה בערך חודש וחצי פחות או יותר?

ת: כן.

ש: אותה קבוצה חודש וחצי באלונים?

ת: כן, אבל אחר כך באו מבוגרים.

ש: לאלונים?

ת: כן. גם כן באו מבוגרים אחר כך.

ש: מתי?

ת: באותו זמן, כשאני עוד הייתי.

ש: הגיעה קבוצה

ת: של מבוגרים. הורים.

ש: משפחות ממש הגיעו לאלונים?

ת: כן.

ש: איפה הם חיו שם באלונים? בקיבוץ?

ת: באו לכמה ימים והלכו למקום אחר.

ש: פעם אחת את זוכרת שזה קרה?

ת: כן, כי אנחנו עזבנו. אני עזבתי.

ש: למה הביאו אותם בעצם לאלונים? את יודעת?

ת: לא יודעת.

ש: בכל אופן היתה קבוצה אחת?

ת: כן. אני הכרתי את האנשים, את הפנים שלהם.

ש: לא דיברת איתם?

ת: דיברתי איתם. אני מכירה אבל לא בשמות.

ש: ומה הם אמרו שהם הולכים לעשות?

ת: לא שאלתי. עד כדי כך לא.

ש: בכל אופן הם חיו שם כמה ימים?

ת: כמה ימים. נשארו ועברו.

ש: איפה הם אכלו? בקיבוץ?

ת: לא זוכרת. לאנשים יותר מבוגרים זה יותר קשה לאכול בכל מקום. אבל הם היו מעט ימים, לא היו

הרבה זמן. יום או יומיים.

ש: כמה משפחות את אומרת?

ת: כן. כמה אנשים.

ש: טוב. הגברת שטיינהורן-חילוואני אסתר, אני מאד מודה לך על הראיון. הוספת לי הרבה מאד שלא

ידעתי ביחס לאלונים ולטיפול והרבה תודה לך.

ת: זה היה ... היה נחמד. אי אפשר להגיד, זה היה מאד נחמד.

ש: הרבה תודה לך.

ת: אין בעד מה.